

Asya'nın Büyük İmparatorlukları: Pasifik'ten Balkanlara Damga Vuranlar

Jim Masselos, Çev. Erkan Göksu

İstanbul, Kronik Kitap, 2021, 288 sayfa, ISBN: 978-625-7631-20-4.

Necdet CURA*

Tarihçilik, her geçen gün farklı boyutlarda ilerlemeye devam ediyor. Daha önce çalışılmayan konuların ilgi uyandırması, bununla beraber geçmişte öyle ya da böyle çalışılmış bazı konuların tekrar gün yüzüne çıkmasıyla tarihçiliğin her dönemde tekrardan yazılması gerektiği ve nitelikli işler verildiği takdirde daha önce hiç görülmemiş açılardan da ele alınan konuların karşımızda durduğu gerçeği akademinin de ihtiyacı olan bir durumdur. Zaman zaman toplumun merakına göre zaman zaman da akademinin dünya sorunlarına kafa yordukları meselelerine paralel ilerleyen tarihyazımından tarihçiliğimiz de epey nasipleniyor.

Bazen devletlerin siyasi tarihi bazen büyük/kudretli şahsiyetlerin monografileri bazen ise duyguların tarihi karşımıza çıkıyor. Fakat bir diğer yükselen husus, coğrafyaya bağlı olarak inşa edilen tarihçiliktir ki; ele aldığımız kitap da coğrafyanın bütüncül okunmasına hizmet ediyor. Bu bütüncül okuma sayesinde okur, eserin muhtevisyatını kafasında daha derinlemesine oturtuyor.

Editörlüğünü üstlenen Prof. Dr. Erkan Göksu'nun ve alanında uzman olan, farklı dallardaki Türk akademisyenlerin makaleleri çevirerek dilimize kazandırdığı, *Asya'nın Büyük İmparatorlukları: Pasifik'ten Balkanlara Damga Vuranlar* isimli bu eserde yedi farklı devlet inceleniyor. Giriş kısmındaki, kitaba katkıda bulunan akademisyenlerin alanlarında ehil olmaları ve okuyucuyu kitaba hazırlarken devletlerin kuru kuruya bir siyasi tarih okumalarını engellemek adına birtakım açıklamalarla başlaması akademik üslubu biraz daha herkesin okuyabileceği şekle sokuyor. Bunun bir girizgâh niteliği taşıması ve

* Lisans Öğrencisi, Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Tarih Bölümü, curanecdet@gmail.com

okuyucuyu nasıl bir kitapla karşı karşıya kalacağına dair bilgilendirmesi eserin okunabilirlik seviyesini olumlu anlamda yükselttiği gibi devletlerin ilişkilerindeki temel ortak bağı da giriş seviyesine yakışır şekilde kuvvetlendiriyor ve temellendiriyor.

Ön sözünü İngiliz tarihçi Jonathan Fenby'nin yazdığı eser, imparatorlukların doğuşunu, ortaklıklarını ve kaderini bütüncül bir hâlde okuyucuya aktarıyor. Takdimde ise yazar, çıkacaklar hakkında bilgiler veriyor.

Birinci bölümdeki, Timothy May'in yazısının çevirisini benim de hocam olan Mustafa Uyar üstleniyor. Uyar, daha önceki akademik tecrübelerini çevirisinde ustaca kullanıyor. Uzmanlık alanı olan İlhanlı Moğolları üzerine, alanda çeviri yapabilecek sayılı isimlerden biri olması okur adına da büyük bir şans.

Çinggis Han'ın¹ doğuşunun -siyasi ve askerî anlamda- ele alındığı makale, Han'ın bıraktığı büyük askerî ve siyasi miras aktarıldıktan sonra Ögeday sonrası imparatorluk mirasının devralınıp ne boyutları getirildiğini görmemiz açısından önemli bir yer teşkil ediyor. "İmparatorluk Ordusu" başlığı altında *arban* ve *mingan* gibi iki kritik kavram açıklığa kavuşturuluyor. Cengiz Han gibi, etnik kimliğine dair tartışmaların bitmediği bir konuda yazar, bizim tarihimizin de yapraklarından aşına olduğumuz bir cümle kuruyor. "*İmparatorluğun sona erışı hakkında dikkati çeken şey şudur; Moğolların çöküşündeki amil, iç tefessüh veya dış istila olmayıp daha ziyade oğulların iktidar için savaştıkları kardeş kavgasıydı; böylece Çinggis Han'ın en önemli düsturlarından birinin, yani istikrarın devamının, altı oyulmuştu.*" (s. 53) cümlesi aslında kitaplarca anlatılacak bir konuyu bu kitabın hacmine göre oldukça optimize bir hâlde sunuyor. Fakat dünyada göçebelerin kendilerine has bir medeniyet inşa ettirdiklerini hesaba kattığımızda, Türk-Moğol tarihinin daha uzun yıllar kafalardaki pek çok soru işaretine cevap bulacağı açık. Hiç şüphesiz yeni çıkan belgeler ve revizyonist okumalar ışığında *geçmiş algısı* çok daha farklı yönlerle çevirebilir.

İkinci bölümde, "Çin: Ming 1368-1644" isimli makaleyi yazan J.A.G. Roberts'ın makalesini ise Hayrettin İhsan Erkoç çevirmiştir. Bu bölümde Çin'in kadim tarihindeki hanedanın yapısı, inanç temelleri, coğrafyası, ekonomisi, mutlakiyetçi yapısı, toplumu ve sanatı gibi pek çok konu başlığı ele alınmıştır.

Çin coğrafyasına yabancı olan okuyucu bu kısımda sıkılabilir. Okuyucuya harita eşliğinde, metinde aktarılan bölgelerin nerelerde olduğunu, sosyoekonomik açıdan bugün ne durumda olduğunu ele alacak şekilde bir rota belirleyerek okumasını tavsiye ederim.

Üçüncü bölümde, çok üzerinde durulmayan bir devlete odaklanılıyor. Helen Ibbitson Jessup'ın, "Güneydoğu Asya: Khmer 802-1566" isimli makalesini ise Canan Kuş Büyüктаş çeviriyor. Kronolojik sıralama da veren makaledeki harita da Khmer Devleti'nin olduğu coğrafyayı, gölleri, şehirleri ve dağları görmemiz açısından; belki de adı ilk defa duyulacak bu devletin öğrenilmesi açısından son derece değerli. Bu bölümde benim çok dikkatimi çeken şey, devletin kurduğu seremoniler ve unvanların kullanımınıydı. Hemen hemen her sayfasında dipnot olan bu kısımdaki devletin yazıtlarının etkisi, tapınakları görülünce

¹ Kitapta geçen ifade bu şekildedir.

estetik bilincin yüksekliği karşısında hayranlık ve ilgi uyanıyor.

Dördüncü bölümde, adını Osmanlı askerî tarihi alanında duyurmuş, dünyaca ünlü, başarılı akademisyen Gabor Agoston'un kaleme almış olduğu "Küçük Asya ve Ötesi: Osmanlılar 1281-1922" isimli makale yer alıyor. Makaleyi çeviren ise ön sözü çeviren hocamızın ta kendisi. Osmanlı askerî tarihi denildiğinde dünya çapında ilk akla gelen isimlerden biri olarak tanıdığımız Agoston, devletin küçük bir uç beyliğinden, zamanla devlete ve devletten imparatorluğa geçiş aşamalarını uzmanlık alanı olan askerî tarihçilikten yola çıkarak aktardığı gibi imparatorluğun tamamını kısa dokunuşlarla, ustaca okuyucuya aktarıyor. Uzmanlık alanına da oldukça sade ve net değinen Agoston, Yeniçerilerin sayısının arttırılmasını Osmanlı-Avusturya arasında süren 1593-1606 savaşları ve dolayısıyla da Askerî Devrim'le olan ilişkisiyle açıklıyor. Devletin son asırlarında var olma mücadelesini ve modernizasyon çabasını da aktardıktan sonra "Osmanlı Başarısı" başlığı altında, çok dilli ve çok dinli bu imparatorluğun nasıl uzun yıllar hüküm sürebildiğini aktarırken kıyaslamasını, kitabın da yapısına uygun bir şekilde Çin coğrafyasında yaşamış hanedanlar üzerinden açıklıyor.

Beşinci bölümde, "İran: Safeviler 1501-1722" isimli makale bizi Yavuz Sultan Selim ve akabindeki bitmek bilmeyen Osmanlı savaşlarıyla bildiğimiz bir diğer Türk devleti olan Safevilere götürüyor. Birkaç paragraf sonrası bize Safeviler hakkında kronolojik açıklama veren yazar, "Çocukluktan Krallığa" bölümünde devletin doğuşunu incelerken dinî yapıya genişçe yer ayırıyor. Mimarisine yani devletin estetik mirasına değinirken Şah Tahmasb'ın patronaj yapısını ele alarak İran sanatının detaylarını titizce inceliyor. Dipnotları diğerlerine göre daha yoğun olan bu kısımda İran kültürü için olmazsa olmaz Şehname geleneğinin Safevilerdeki yansımalarını da ele aldıktan sonra "İsmail Devrinin Sonu ve Şah Tahmasb'ın Hükümdarlığı" başlığı altında makalesine devam edip, "Safevilerin Önemi" ara başlığıyla yazısına son veriyor. Diğer devletlere göre sanat tarafı daha ağır ve oturaklı incelenen bu makalede, ara başlık sayısının çok olması bazı okuyucuları rahatsız ederken bazı okuyucuların ise hoşuna gidebilir. İranlı tarihçi Sussan Babaie'nin makalesini dilimize kazandıran isim olan Selcen Ö. Ulutaş'ın çeviri notlarındaki açıklamaları dikkatimi çeken bir diğer kısım oldu.

Altıncı bölümdeki, "Hindistan: Babürlüler 1526-1858" kısmını yazan Catherine Asher'in makalesini dilimize Müslüme Melis Savaş kazandırıyor. Hindistan coğrafyasında kurulan ve Timurlular mirası üzerinden bir devlet geleneği devralan ve bilhassa sanatsal noktada bunu zirveye taşıyan Babürlüler inceleniyor. Osmanlıların, Mohaç'ta Macar ordusunu darmaduman ettiği tarihte (1526) Babürlüler Hindistan, Pakistan ve Bangladeş kültürlerinin biçimlenmesinde etkili bir devlet kuracaklardı. Bu devlet Hindistan ve Türk tarihinde önemli sayfaları işgal edecekti.

Çağdaşlarına göre saray sistemindeki farklılığın epey dikkat çektiği Babürlülerdeki yöneticilerin sanatı desteklemeleri ve himaye etmeleri bugün bütün dünyada bilinen Tac Mahal gibi bir şaheseri ortaya koyduğu gibi; aynı zamanda bunun bir tek mimari alanda kalmaması, henüz çok bakir bir alan olan, Babürlülerin sanata verdiği destek ve katkılarını lisansüstü düzeyde çalışmak isteyen kişilere de ipucu vermiyor değil.

Makalede, Ekber'in geliştirdiği *sulh-ı kul* politikasının üzerinde duruluyor. Terim olarak zengin olan makalenin Babürlülerin tanınması için giriş seviyesinde, tatlı bir dille yazıldığını, bununla beraber bazı terimlerin tarihçi olmayan okuyucular için sıkıcı olacağını belirtsek de dipnotlu yani akademik bir eserin vereceği kaliteden de kaçınılmıyor.

Yedinci bölümde ise Japonya'nın modernleşme ve yeniliğine dair sayfalara odaklanıyoruz. Jim Masselos'un yazdığı bu makalede Japon devletinin kısa ama bir o kadar etkili dönemini inceliyoruz. Çevirisi Yasin Tekin'e ait olan bu kısma giriş cümlesindeki, devletin ömrünün ne kadar kısa olduğuna dair çarpıcı bir tespit ile giriş yapıyoruz.

“Zengin Bir Ülke”, “Güçlü Ordu”, “Savaş Yoluyla Ulus İnşa Etmek”, “Rus-Japon Savaşı: Japon Emperyalizminin Başlangıcı”, “Japonya'nın Tayvan ve Kore'deki Sömürge Projesi”, “Çin'deki Gayri Resmi İmparatorluk ve Savaşa Giden Yol”, “Topyekün Savaş ve Büyük Doğu Asya Ortak-Refah Alanı”, “Savaş Mağlubiyeti ve İmparatorluğun Sonu” ara başlıkları da bölüm içerisinde yer alıyor.

En az Hitler ve yönetimindeki kadar ırkçı politikalar sergileyen Japon devletinin tarihinde, bize enteresan gelebilecek pek çok olay vardır. Alt tabakaları dahi kendi işlevsel ve emperyal amaçlarına uygun şekilde Mançurya coğrafyasına yerleştirmeleri, kendi yoksul vatandaşlarını başka ülke topraklarında huzurluymuş gibi lanse etmeleri katı ırkçı tutuma delalet değil midir?

Asya tarihinin bir ucu Türklerden, bir ucu da Çinlilerden ibaret kalan zayıf bilincin aksine, ön söz ve sonuçla beraber 9 bölümden oluşan bu eserde Rusya'ya dair bir devletin olmaması dikkatimi çekti. Sınırlarının bir kısmı Avrupa'da kalmakla beraber yüz ölçümünün önemli bir kısmı Asya'da kalan bu devleti incelememek bir eksikliktir. En azından Rus Çarlığı ele alınabilirdi. Sonuçta hem Türk tarihi hem de Uzak Doğu coğrafyasındaki bu devletin varlığı hepsinin kaderine bir şekilde dokunmuştur. Genel anlamda verilen kronolojik sıralama, harita ve renkli görsellerin kitaba serpiştirilmesi okuyucu için avantajlı bir durumdur. Daha detaylı incelemek isteyenlere de aynı zamanda yol gösteren bu malzemeler, bilmeyene bir şeyler aktarma, alana vakıf olanlara ise çerez niyetinde bir okuma parçası sunuyor.

Eser okunduğunda okuyucunun kafasında, bütünleşmiş bir Asya fikriyatı olmakla beraber, bu en büyük kıtanın kendi içinde dinamiklerinin diğer kıtalardan farklı olduğu ve dünya tarihinin her safhasında Asya kıtası, imparatorlukları, kişilerin aldığı kararlar, ticaret yollarının önemi ve insanın coğrafyaya karşı verdiği mücadelenin boyutu geçmiş bilgilerle toparlandığında okuyucunun zihninde bir eksiklik kalmayacağını ümit ediyorum.

Akademik tarihçilikte telif kitap basmak önemli olduğu kadar, üzerinde durulması gerekli olan bir diğer konu, yurt dışındaki çevrelerce rağbet gören kitapların dilimize kazandırılması hususudur. Çevirilerdeki, bilhassa akademik çevirilerdeki en büyük problemler *kavramsal aktarım* meselesinde yaşanan zorluklardır.

Bunun için herkesin eser tercüme etmesi mümkün değildir. İlerleyen yıllarda kendi kürsüsüne katkıda bulunacak nitelikteki eserleri çeviren akademisyenlerin hem kendi meslektaşlarına, meraklı okurlarına, alanda ilerlemek isteyen uzmanlara hem de kendilerine katacakları hassasiyetin altını çizmekte fayda

görüyorum. Bu hususta çeviri eserleri her geçen gün dilimize okuyucuyu sıkmayacak şekilde kazandıran ve dilimize kazandırılırken anlam kaybı olmamasına özen gösteren bütün akademisyenlerin en az telif eser yazmak kadar önemli bir iş yaptığı ortadadır. Bu iş, sözünü ettiğimiz bilinç ile yapıldığı takdirde her zaman yerine bir iş olacaktır; tabiri caizse taş, duvarın gediğine oturacaktır.